

**ДО ПИТАННЯ ПРО ОBOB'ЯЗКИ ТА ЗАБОРОНИ, ЯКІ СУД ПОКЛАДАЄ НА ОСOБУ,
ЗВІЛЬНЕНУ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ**

**TO THE ISSUE OF DUTY AND RESTRICTIONS WHICH COURTS ARE DAMAGED
ON A PERSON, AUTHORIZED FROM TREATMENT OF PENALTIES WITH THE TESTING**

Єрмак О.В.,
*кандидат юридичних наук,
головний науковий співробітник відділу наукової діяльності
та міжнародного співробітництва
Академії Державної пенітенціарної служби*

У статті шляхом аналізу положень чинного закону про кримінальну відповідальність визначено способи правового регулювання, які законодавець використовує для покладення правообмежень щодо осіб, які звільнені від відбування покарання з випробуванням. Встановлено, що такими способами є зобов'язання і заборона. У статті звертається увага на відсутність єдиного законодавчого підходу до визначення способів регулювання кримінально-правових відносин, що виникають у зв'язку зі звільненням особи від відбування покарання з випробуванням.

Ключові слова: правове регулювання, обов'язки, заборони, домашнє насильство, звільнення від відбування покарання з випробуванням.

В статье путем анализа положений действующего закона об уголовной ответственности определены способы правового регулирования, которые законодатель использует для возложения правоограничений в отношении лиц, освобожденных от отбывания наказания с испытанием. Установлено, что такими способами являются обязательства и запреты. В статье обращается внимание на отсутствие единого законодательного подхода к определению способов регулирования уголовно-правовых отношений, возникающих в связи с освобождением лица от отбывания наказания с испытанием.

Ключевые слова: правовое регулирование, обязанности, запреты, домашнее насилие, освобождение от отбывания наказания с испытанием.

By analyzing the provisions of the current law on criminal liability, the article, identifies the ways of legal regulation that the legislator uses to impose restrictions on persons, released from serving a sentence with a trial. It is established that such ways are an obligation and a prohibition. The article draws attention to the lack of a unified legislative approach to the definition of ways of regulating criminal-legal relations that arise because of the person's release from serving a sentence with a trial.

Key words: legal regulation, obligations, prohibitions, domestic violence, released from serving sentence with trial.

Постановка проблеми. Законом України № 2227–VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству

стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 р., що набрав чинності 11 січня 2019 р., Загальну частину і Особливу частину Кримінального кодексу (далі – КК) України доповнено

новими нормами, що визначають: 1) поняття і види обмежувальних заходів, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство; 2) нові обов'язки звільненого від відбування покарання з випробуванням (ст. 76 КК України); 3) нові види кримінальних правопорушень (ст. ст. 126–1 «Домашнє насильство», 151–2 «Примушування до шлюбу» і 390–1 «Невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників» КК України); 4) інші зміни та доповнення [1].

Поява нових заходів кримінально-правового реагування на кримінальні правопорушення, нових складів кримінальних правопорушень, що передбачають відповідальність за насильство в сім'ї, невиконання покладених судом зобов'язань або заборон у зв'язку з їх вчиненням, потребує теоретичного осмислення крізь призму вітчизняної кримінально-правової доктрини. Крім того, новели Закону України № 2227–VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 р. стосуються також внесення змін до ст. 76 КК України, в якій розширено перелік обов'язків та заборон, які суд може накладати на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням. Ч. 2 ст. 76 КК України містить бланкетну норму, якою визначено, що на осіб, засуджених за злочини, пов'язані з домашнім насильством, суд може накладати інші обов'язки та заборони, передбачені в ст. 91–1 КК України. Зазначені обставини і зумовили актуальність даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти призначення покарання з випробуванням у своїх працях досліджували П.П. Андрушко, М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.М. Бурдін, І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова, Р.І. Брящей, О.П. Горох, Т.А. Денисова, О.М. Звенигородський, В.І. Тютюгін, О.О. Книженко, В.М. Куц, О.С. Козак, О.Ф. Ковітіді, А.О. Клевцова, О.К. Марін, Є.О. Письменський, О.І. Олійник, О.Л. Самофалов, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, А.В. Савченко, М.І. Хавронюк, П.В. Хряпінський, І.С. Яковець, Д.В. Ягунов та ін.

Метою статті є аналіз кримінально-правової регламентації способів регулювання кримінально-правових відносин, що виникають у разі звільнення судом особи від відбування покарання з випробуванням та засудження за злочини, пов'язані з домашнім насильством. У разі виявлення законодавчих недоліків у способах кримінально-правового регулювання вважаємо за доцільне запропонувати зміни до відповідних положень КК України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 76 КК України, у разі звільнення від відбування покарання з випробуванням суд накладає на засудженого такі *обов'язки*: 1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; 2) повідомляти уповноважений орган із питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання.

Згідно з вимогами ч. 2 ст. 76 КК України, у разі звільнення особи від відбування покарання з випробуванням за вчинення злочину, що пов'язаний із домашнім насильством, суд може накладати на таку особу *обов'язки та заборони*, передбачені в ст. 91–1 КК України.

У ч. 3 ст. 76 КК України також є перелік *обов'язків*, які суд може накладати на особу, яку звільнено від відбування покарання з випробуванням.

Цікавим, на наш погляд, є той факт, що законодавець у ч. ч. 1, 2, 3 ст. 76 КК України вживає різні слова на позначення виду правообмежень, що можуть бути накладені на засудженого. У ч. ч. 1 і 3 ст. 76 КК України вживається слово «обов'язки», а в ч. 2 ст. 76 КК України – «обов'язки та заборони» [2, с. 80].

Докопатися до істини спробуємо з використанням інструментального підходу, який домінує в українській

правовій науці в дослідженнях механізму правового регулювання [2, с. 80]. На думку С.С. Алексєєва, механізмом правового регулювання є вся сукупність правових засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини [3, с. 30].

До юридичних засобів належать такі правові інструменти: норми права, права, обов'язки, правовідносини, юридичні факти, правозастосовчі акти, договори, пільги, заборони, міри покарання й інші інститути, що відіграють роль регуляторів суспільних відносин [4, с. 149–150].

Обов'язок – це: 1) те, чого треба беззастережно дотримуватися, що слід безвідмовно виконувати відповідно до вимог суспільства або виходячи із власного сумління; 2) певний обсяг роботи, сукупність справ, межі відповідальності та ін., що визначаються відповідним званням, посадою, родинним станом тощо [5, с. 548].

Заборона – це: 1) наказ не робити чого-небудь; 2) захист [6, с. 26].

Загальновідомо, що в теорії права, крім заборони і зобов'язання (обов'язок), також виділяють дозвіл як спосіб правового регулювання.

Якщо адаптувати положення загальної теорії права про правове регулювання суспільних відносин, зокрема про метод правового регулювання суспільних відносин (від метатеорії до теорії відповідно) до положень теорії кримінального права, то відбувається перехід від родового поняття до видового. М.І. Панов слушно зазначає, що «<...> при сходженні від абстрактного до конкретного загальні уявлення, теорії, погляди та ідеї трансформуються у правові категорії і поняття лише з урахуванням рис і властивостей деякого конкретного явища (об'єкта), що хоча в такому випадку і має, безперечно, ідеалізований (умоглядний) характер, але все ж таки повинен мати властиві йому сутнісні ознаки, що дозволяють відрізнити його від інших подібних об'єктів. Тут загальні уявлення, погляди і теорії завжди наче «притосовуються», «прилаштовуються» до конкретного (деякої розумової моделі предмета чи явища у його ідеалізованій формі), що в підсумку дає можливість формувати правові категорії і поняття, які завжди повинні мати власний предметний зміст і характеризуватися відносно чітко окресленим обсягом об'єктів (явищ), мислимих у зазначених логіко-юридичних утвореннях» [7, с. 53].

О.В. Малько зазначає, що заборона є «такі державно-владні стримувальні засоби, які під впливом відповідальності мають стримувати можливі протиправні дії, які спричиняють шкоду як особистим, так і суспільним інтересам» [8, с. 59, 63].

Заборону треба розглядати як вид обмежень права. Заборона покладає на суб'єкта конкретного правопорушення обов'язок не здійснювати конкретні дії, які здатні завдати шкоди особистості або суспільству загалом [9, с. 20].

Для правового регулювання використовуються різні способи. Основними такими способами є: 1) дозвіл – надання особі права на власні активні дії чи бездіяльність, тобто свободи вибору варіанта поведінки (вчиняй як вважаєш за потрібне); результат дозволів – суб'єктивні права [10, с. 262] (наприклад, право особи на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися по допомогу до інших осіб чи органів влади) [2, с. 81]; 2) заборона – покладання на особу обов'язку пасивної поведінки, утримання від вчинення якихось дій під загрозою настання відповідальності (тільки так не чини); результат заборони – юридичні обов'язки пасивного типу [10, с. 262] (наприклад, заборона вчиняти кримінальні правопорушення, передбачені Особливою частиною КК України, під загрозою застосування заходів кримінально-правового реагування на кримінальні правопорушення) [2, с. 81]; 3) зобов'язання (вєлєння) – покладання на особу обов'язку певної активної поведінки (чини тільки так); результати зобов'язань –

юридичні обов'язки активного типу [10, с. 262] (наприклад, заборона наблизитися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин) [2, с. 81].

Зобов'язання в тексті КК України виражається через конкретні обов'язки, що полягають у необхідності вчинення особою певних активних дій. Заборона ж полягає в обов'язку особи не вчиняти конкретних дій (пасивна поведінка) [2, с. 81].

Так, відповідно до ч. 3 ст. 76 КК України, на осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, суд може додатково покласти такі обов'язки: 1) попросити публічно або в іншій формі пробачення в потерпілого; 2) не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом із питань пробації; 3) працювати або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працювати, якщо їй буде запропоновано відповідну посаду (роботу); 4) виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою; 5) пройти курс лікування від розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб; 6) дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля. На особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, суд покладає обов'язки, передбачені ч. 2 цієї статті, необхідні і достатні для її виправлення з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного й обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання.

Враховуючи викладене, варто констатувати, що п. п. 2 і 6 ч. 3 ст. 76 КК України встановлено заборони, тобто обов'язок утримання від вчинення конкретних дій особою – не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації, а також обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля. В інших пунктах ч. 3 ст. 76 КК України закріплено саме обов'язки, які спонукають особу до вчинення суто активних дій [2, с. 82].

«Мова нормативних правових актів є частиною юридичної мови, яка становить собою соціально й історично обумовлену систему засобів, способів і правил словесного вираження понять і категорій, вироблених і застосованих з метою юридичного регулювання поведінки суб'єктів суспільних відносин» [11, с. 11]. Граматична форма речення нормативно-правового акта повинна відповідати регулятивному характеру норми [11, с. 11]. І.О. Биля-Сабадаш також слушно акцентує увагу на тому, що бажано, щоби за допомогою мовних засобів в усіх випадках, коли це можливо, був виражений характер норми, яка втілює той чи інший спосіб правового регулювання. Із самої норми, що регулює поведінку особи, має однозначно випливати її імперативний, диспозитивний чи рекомендаційний характер («має право», «зобов'язаний», «повинен», «заборонено», «дозволено», «рекомендується» тощо) [12, с. 38].

М.І. Панов зазначає, що «ясний текст – це текст, якому властиві точність, однозначність. Оскільки мова є саме тим матеріалом, за допомогою якого об'єктивуються в письмовій формі норми права, з її допомогою виражаються усі засоби, що використовуються в правовому регулюванні, необхідно, щоби вона вирізнялася точністю, визначеністю. Під точністю зазвичай розуміється досягнення найбільшої відповідності між ідеєю, думкою нормотворця і її зовнішнім виразом. Поняття «точність» включає в себе гносеологічний, логічний, семіотичний (зокрема, семантичний, прагматичний) і деякі інші аспекти (рівні)» [13, с. 79].

Висновки. Для єдності законодавчого підходу до визначення обмежень, які суд може покласти на особу, пропонуємо абз. 1 ч. 3 ст. 76 КК України викласти в такій редакції: «На осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, суд може додатково покласти такі обов'язки *та заборони*: <...>». Абз. 2 ч. 3 ст. 76 КК України сформулювати так: «На особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, суд покладає обов'язки *та заборони*, передбачені ч. 2 цієї статті, необхідні і достатні для її виправлення з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного й обставин, що пом'якшують або обтяжують покарання». До того ж у чинній редакції ч. 2 ст. 76 КК України є словосполучення «обов'язки та заборони», водночас в абз. 2 ч. 3 ст. 76 КК України законодавець чомусь забув зазначити «заборони» [2, с. 82].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII. Дата оновлення: 6 грудня 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення: 19.03.2019).
2. Єрмак О.В. Щодо питання про про обов'язки суб'єктів пробації, звільнених від відбування покарання з випробуванням. *Інститут пробації в Україні* : матеріали Міжнародного круглого столу, 16 квітня 2019 р. Київ : Національна академія прокуратури України, 2019. С. 80–84.
3. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. Москва : Юридическая литература, 1966. 187 с.
4. Шундикова К.В. Юридические средства реализации правовой политики. *Правоведение*. 1997. № 4. С. 149–150. URL: <http://law.edu.ru/article/article.asp?articleID=152233> (дата обращения: 19.03.2019).
5. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1974. Т. 5. 840 с.
6. Словник української мови: в 11 томах / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1972. Т. 3. 744 с.
7. Панов М.І. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки. *Право України*. 2014. № 1. С. 50–59.
8. Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве. Теоретико-информационный аспект : монография. Саратов : СГУ, 1994. 182 с.
9. Кожевникова В.О. Співвідношення правової категорії «обмеження» з іншими правовими категоріями у праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 18–21.
10. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. 4 вид., допов. і перероб. Київ : Алерта, 2014. 524 с.
11. Биля І.О. Теоретичні основи використання нормотворчої техніки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2004. 20 с.
12. Биля-Сабадаш І.О. Мовностилістичні правила вираження змісту нормативних правових актів. *Форум права*. 2009. № 1. С. 35–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2009_1_8 (дата звернення: 08.04.2019).
13. Панов Н.И. О точности норм уголовного права и совершенствовании законодательной техники. *Правоведение*. 1987. № 4. С. 79–82.